

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/EO.2013.011>

Mirosław Jastrzębski **Semantyka polityczna
w terminologii naukowej
(na przykładzie wojny
w Gruzji 2008 roku)**

Nocą 7 sierpnia 2008 roku wojska gruzińskie rozpoczęły operację „przywracania ładu konstytucyjnego” na obszarze kontrolowanym przez separatystów osetyjskich. 12 sierpnia 2008 roku wojska rosyjskie zakończyły działania militarne w ramach operacji „przymuszania do pokoju” na terytorium Gruzji. Tych pięć gorących sierpniowych dni doczekało się w okresie ostatnich pięciu lat wielu rozmaitych określeń o przeróżnych odcieniach znaczeniowych. Spróbujmy przeanalizować je pod względem formalnym i merytorycznym oraz ocenić, jakie znaczenie historyczno-polityczne może mieć konsekwentne używanie pozornie poprawnych, lecz nie do końca precyzyjnych określeń.

Fakty, tylko fakty...

Przede wszystkim należy odpowiedzieć na pytanie, co wydarzyło się w sierpniu 2008 roku w Gruzji. Ograniczmy się przy tym wyłącznie do faktów potwierdzonych przez wszystkie strony biorące udział w konflikcie, pomijając całą jego historyczną genezę i budzące najczęściej kontrowersji bezpośrednio przyczyny.

Pierwsza faza walk to próba przejęcia kontroli nad Cchinwali, stolicą południowoosetyjskich separatystów, przez regularne wojska gruzińskie. Druga faza to interwencja regularnej armii Federacji Rosyjskiej, której kolumny pancerne wsparte przez lotnictwo wyparły Gruzinów z terenu Osetii

Południowej. Kolejne stadium to rozszerzenie konfliktu zbrojnego na obszar zachodniej Gruzji – Abchazję i wybrzeże czarnomorskie. Ostatni etap walk to wejście wojsk rosyjskich na tereny „rządowej” Gruzji i zajęcie miast Gori, Poti, Seneki. Starcia zbrojne zakończyło oficjalnie porozumienie Sarkozy–Miedwiediew podpisane w Moskwie 12 sierpnia 2008 roku.

Résumé:

1. W sierpniu 2008 roku starły się ze sobą regularne siły zbrojne dwóch niezależnych państw, Gruzji i Rosji wspierającej oddziały gruzińskich separatystów z Osetii Południowej i Abchazji, których państwowości oficjalnie nie uznawała nawet ich protektorka.

2. W czasie walk użyto po obu stronach piechoty zmechanizowanej, broni pancernej, artylerii lufowej i raketowej oraz lotnictwa. Wojska rosyjskie dokonały nawet desantu powietrznego i użyły okrętów Floty Czarnomorskiej do blokady wybrzeża Gruzji. Były to więc pełnowymiarowe konwencjonalne działania wojenne na lądzie, morzu i w powietrzu.

3. Walki ograniczyły się w przestrzeni wyłącznie do terytorium państwa gruzińskiego (jak wyżej: Abchazja i Osetia Południowa nie były wówczas uznawane za państwa nawet przez Rosję).

4. Walki ograniczyły się w czasie do sierpnia 2008 roku, nawet przyjmując kontrowersyjne wydarzenia sprzed 8 sierpnia, jak i po 12 sierpnia.

5. Oficjalne straty stron w zabitych to 184 żołnierzy i policjantów oraz 239 ofiar cywilnych po stronie gruzińskiej, 71 żołnierzy rosyjskich, 365 bojowników i ofiar cywilnych osetyjskich¹.

Jeśli dziś piątek, to jesteśmy na wojnie...

Niezależnie od tego, czy weźmiemy pod uwagę klasyczne definicje Cicerona lub nowożytne Clausewitza i zestawimy je z powyższymi faktami, odpowiedź na pierwsze pytanie wydaje się jednoznaczna: to była wojna dwóch państw realizujących siłą swoje cele polityczne. Niestety, współczesna terminologia odeszła daleko od tych w miarę prostych, ale ogólnych definicji wojny. Jedną z ważniejszych i prestiżowych instytucji badających tę kwestię jest Wydział Badań nad Pokojem i Konfliktami Uniwersytetu w Uppsali. Naukowcy tego wydziału prowadzą projekt pod nazwą Up-

¹ I. Matcharashvili, *2008 rok. Wojna rosyjsko-gruzińska*, Oświęcim 2013, s. 105–106, 111, 119.

psala Conflict Data Program (UCDP) i na jego potrzeby stworzyli szeroki aparat pojęciowy klasyfikujący współczesne konflikty zbrojne.

Konfliktem zbrojnym według „UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset Codebook”² jest „stwierdzona poważna sprzeczność, dotycząca władzy (panowania) i/lub terytorium, angażująca użycie sił zbrojnych dwóch stron, z których przynajmniej jedna reprezentuje rząd państwa, którego skutkiem jest, co najmniej 25 osób zabitych w wyniku prowadzonych walk”³. Konflikt taki jest według badaczy z Uppsali konfliktem zbrojnym o niskiej intensywności. Różnica między takim konfliktem a wojną wyrażać się ma w matematycznej liczbie osób zabitych podczas walk w danym roku; jeśli jest ich 1000 i więcej, to mamy do czynienia z wojną, jeśli jest ich 999, to jest to nadal konflikt o niskiej intensywności. Ten kontrowersyjny podział powoduje, że pięciodniowe starcie rosyjsko-gruzyńskie, którego efektem było kilkuset zabitych, zostaje zaszeregowane jako konflikt o niskiej intensywności.

Tabela 1. Wydarzenia w Gruzji 2008 wg Uppsala Conflict Data Program

ZMIENNA	TREŚĆ	KOMENTARZ
Location	Georgia	Gruzja jako kraj, którego rząd ma podstawowe żądanie w kwestii spornej.
SideA	Georgia	Gruzja identyfikowana jako podstawowa strona konfliktu. W konfliktach wewnętrznych SideA oznacza stronę rządową.
SideB	Republic of South Ossetia	Republika Osetii Południowej identyfikowana jako druga podstawowa strona konfliktu. W konfliktach wewnętrznych SideB oznacza zbrojną opozycję dla rządu.
SideB2nd	Russia	Rosja identyfikowana jako strona wspierająca militarnie SideB.
Incomp	1 [Territory]	Terytorium jako przedmiot sporu.
Terr	South Ossetia	Południowa Osetia jako sporne terytorium.
Int	1 [Minor armed conflict]	Pomniejszy konflikt zbrojny jako miara intensywności konfliktu, tzn. liczba osób zabitych w danym roku nie przekroczyła 999.
Type	4 [Internationalized internal armed conflict]	Umieędzynarodowiony wewnętrzny konflikt zbrojny.

² Dokument dostępny online http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/167/167198_codebook_ucdp_prio-armed-conflict-dataset-v4_2013.pdf, 01.02.2014.

³ Tłumaczenie za <http://geopolityka.org/analizy/1541-analityczne-definicje-wojny>, 01.02.2014.

Tabela 1 cd.

ZMIENNA	TREŚĆ	KOMENTARZ
StartDate2	2008-08-08	Data, która określa przekroczenie 25 zabitych w walkach. Dla UCDP historyczny początek konfliktu to 1991 rok.
EpEndDate	2008-08-14	Data, która w najbardziej precyzyjny sposób określa koniec działań zbrojnych. Zauważmy, że wg naukowców z Uppsali nie jest to 12 sierpnia!

Źródło: Opracowanie własne autora na podstawie *UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset v. 4-2013, 1946-2012* i *UCDP/PRIO Armed Conflict Dataset Codebook Version 4-2013*

Można polemizować z takim podejściem, przywołując na przykład zasadę proporcji: jeśli w kilkudniowym konflikcie ginie około 400 kombatanów, to w razie utrzymania podobnej intensywności walk w ciągu roku zginie ich 20 000. Oczywiście jest to czyste teoretyzowanie, niemniej według mnie wydarzenia w Gruzji spełniały wszelkie warunki do nazwania ich wojną, a nie małym epizodem wiecznego kaukaskiego konfliktu narodowościowego.

Jeśli dziś wtorek, to kończymy misję pokojową

Wbrew pozorom dylemat: wojna czy konflikt nie ma znaczenia jedynie teoretycznie historycznego. Słowo „wojna” ma swój określony wydźwięk polityczny, podczas gdy konflikt w dzisiejszych czasach to stan permanentny w niektórych rejonach geograficznych. W uproszczeniu można stwierdzić, że każda wojna to konflikt, ale nie każdy konflikt to wojna. Używanie określenia konflikt w odniesieniu do danego wydarzenia rozmywa i pomniejsza jego znaczenie. W analizowanym przypadku określanie wojny w Gruzji np. konfliktem kaukaskim, mimo że zgodnie z prawdą (był to konflikt i toczył się rzeczywiście w regionie kaukaskim) będzie to zbyt ogólnikowe i nieprecyzyjne. Pomijając kwestie naukowe to takie podejście ma także swoją wagę polityczną, zdecydowanie jest na rękę stronie, która chciałaby pomniejszyć znaczenie tych wydarzeń i uznać je za nieodpowiedzialną awanturę, w którą należało interweniować w celu ochrony ludności cywilnej.

Bardzo interesujące zestawienie dotyczące dylematu konflikt czy wojna zamieścił w swoim artykule⁴ Marcin Domagała (tabela 2). Wynika z niego

⁴ M. Domagała, *Polskie media wobec konfliktu sierpniowego*, [in:] *Konflikt kaukaski w 2008 roku*, red. R. Potocki i in., Warszawa 2012.

wyraźna przewaga „wojny” nad „konfliktem” w przypadku wydarzeń gruzińskich w 2008 roku.

Tabela 2. Częstotliwość określeń „konflikt” lub „wojna” w prasie

DATA BADANIA	GRUZJA		OSETIA POŁUDNIOWA	
	KONFLIKT	WOJNA	KONFLIKT	WOJNA
09.08.2008	1	4	8	2
10.08.2008	–	–	–	–
11.08.2008	6	24	8	3
12.08.2008	20	20	10	8
13.08.2008	5	38	3	1
Razem	32	86	29	14

Źródło: M. Domagała, *Polskie media wobec konfliktu sierpniowego*, [in:] *Konflikt kaukaski w 2008 roku*, red. R. Potocki i inni, Warszawa 2012.

Po stwierdzeniu, że mamy do czynienia z wojną, spróbujmy ją odpowiednio zidentyfikować. Wśród pojawiających się w historiografii określeń można wyróżnić cztery klucze: terytorialny, czasowy, określający powód i strony walk.

Scena, czyli teatr działań wojennych

1. Wojna w Południowej Osetii. Określenie konsekwentnie używane przez stronników gruzińskiej agresji, zawężające konflikt zbrojny do Osetii Południowej i jednocześnie podnoszące rangę tej separatystycznej republiki. Określenie nieprecyzyjne, ponieważ wojna toczyła się także na innych terenach Gruzji – Abchazji, Gruzji centralnej i wybrzeżu czarnomorskim.

2. Wojna kaukaska. Skrajne przeciwieństwo powyższego określenia, jego wydźwięk rozszerza zasięg wojny na cały zapalny region kaukaski i jest to jednak zbyt duże uogólnienie.

3. Wojna w Gruzji, czyli „złoty środek”. Uwzględnia zasięg terytorialny toczonych walk, ale jednocześnie minimalizuje znaczeniowo Republikę Osetii Południowej jako samodzielny podmiot i reprezentuje poglądy progruzińskie. Stosunek polskiej prasy do tej kwestii ukazuje przywołana już wcześniej Tabela 2 – wskazanie Gruzji jako terenu wojny przeważa w stosunku 3 do 1.

Dylematy czasowe

1. Wojna pięciodniowa. W tym przypadku mamy określenie nawiązujące do bliskowschodniej wojny sześciodniowej i właściwie dyskontujące błyskotliwe izraelskie zwycięstwo z 1967 roku – Rosji wystarczyło pięć dni na spacyfikowanie Gruzji. Zamknięcie działań wojennych w pięciu dniach jest jednak kontrowersyjne, na przykład wg UCDP (Tabela 1) aktywne działania zbrojne trwały dni siedem.

2. Wojna sierpniowa. Poprawne określenie, biorące pod uwagę trudne do sprecyzowania ramy czasowe, a jednocześnie trafnie oddające „krótkotrwałość” tej wojny.

Motywy

1. Wojna osetyjska. Kontrola nad terytorium Osetii jako powód wojny.

2. Wojna gruzińska. Zagrożenie integralności i niepodległości Gruzji przez Rosję jako powód wojny.

3. Wojna sarmacka. Praktycznie określenie tożsame z pierwszym, używane jednak lokalnie przez Osetyjczyków wywodzących się od starożytnych Sarmatów.

Dramatis personae

1. Wojna gruzińsko-osetyjska. Podobnie jak w kluczu terytorialnym konflikt sprowadzony zostaje głównie do starcia armii gruzińskiej z separatystami osetyjskimi. Udział Rosji i separatystów abchaskich jest pomijany. Zważywszy na potencjał wojskowy Rosji użyty w sierpniu 2008 w Gruzji, takie określenie stron nie oddaje rzeczywistości (poza zwolennikami tezy o „przywracaniu pokoju”).

2. Wojna rosyjsko-gruzińska. Określenie, używane przez zwolenników tezy o agresji rosyjskiej na Gruzję, oddaje jednocześnie formalny charakter starcia regularnych armii rosyjskiej i gruzińskiej na terytorium Gruzji. Oddziały separatystycznych republik są pomijane ze względu na ich niewielkie znaczenie militarne.

Zwycięstwo polityki nad historią?

Podsumowując powyższe rozważania, najbardziej trafne jest określenie: wojna w Gruzji 2008 r. Koncentruje się na terenie walk, a pomijając

wszelkie elementy kontrowersyjne, jest neutralne politycznie. Najprawdopodobniej dlatego używane jest jednak bardzo oszczędnie. Dominują określenia mające konkretny wydźwięk polityczny: wojna w Osetii Południowej – wśród stronników Rosji – i wojna rosyjsko-gruzińska – wśród stronników Gruzji. Pewnym zaskoczeniem jest wynik analizy artykułów w serwisie internetowym Wikipedia.org (Tabela 3). Serwis ten określający się jako „Wolna encyklopedia” jest jednym z kilku najpopularniejszych na świecie. Stanowi „stronę pierwszego wyboru” dla większości internautów poszukujących wiadomości na określony temat.

Tabela 3. Wojna w Gruzji w Wikipedia.org (wybrane wersje językowe)

PUNKT WIDZENIA	TYTUŁ ARTYKUŁU*	WERSJA JĘZYKOWA
Rosyjski	Wojna w Osetii Południowej 2008	Rosyjska (zamiast „wojna” określenie „konflikt zbrojny”), serbska, białoruska, turecka, czeska, duńska, hiszpańska, francuska, włoska, litewska , holenderska, norweska, rumuńska, polska
Gruziński	Wojna rosyjsko-gruzińska	Angielska, ukraińska, bułgarska, fińska, chorwacka, węgierska, łotewska, słoweńska
Inne	Wojna kaukaska 2008	niemiecka
	Wojna w Gruzji 2008	szwedzka

* Nie we wszystkich przypadkach tytuł brzmi identycznie, przy grupowaniu wersji językowych zastosowano standaryzację dla dwóch przypadków i wyjątek dla wersji niemieckiej i szwedzkiej, które zdecydowanie się wyróżniały.

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie Wikipedia.org 01.02.2014

Analiza artykułów Wikipedii wykazała, że większość europejskich wersji językowych przyjęła nieprecyzyjne historycznie, lansowane przez Rosję określenie. O ile nie dziwi to w przypadku Serbii i Białorusi, to już obecność w tym gronie sojuszników Gruzji w 2008 roku (Polska i Litwa) jest zastanawiająca. Bezstronność starali się w tym gronie zachować autorzy wersji szwedzkiej i niemieckiej. Przypomnijmy, że Szwecja znajdowała się w gronie państw, które zdecydowanie potępiły rosyjską interwencję w Gruzji.

Na przykładzie Wikipedii widać, że określenia o zabarwieniu politycznym, wspierane przy tym przez stronę mającą większe możliwości oddziaływania i jednoznacznie konsekwentną w swoich działaniach, zdobywają przewagę nad naukowymi.

Suplement

Przykładowe określenia dotyczące wojny w Gruzji w historiografii polskiej: konflikt na Kaukazie, kaukaskie epicentrum, wojna pięciodniowa, wojna osetyjska, wojna gruzińska, wojna sarmacka, konflikt kaukaski, Rosja vs Gruzja, kaukaskie trzęsienie ziemi, konfrontacja rosyjsko-gruzińska, wojna sierpniowa oraz ich mutacje używające zamiennie określeń wojna i konflikt. Jak z powyższego wynika, jednolita nomenklatura w tej dziedzinie nie istnieje, niestety brak również konsekwencji w określaniu wojny w Gruzji w polskiej historiografii. Bezrefleksyjnie używamy sformułowań zaczerpniętych np. z Wikipedii i w wojnie propagandowej stajemy po przeciwniej stronie niż sojusznicy kraj, do którego żywimy wiele sympatii.

Summary

The political semantics in the scientific terminology (the example of the war in Georgia 2008)

In August 2008 the armed confrontation between Georgia and the Russian Federation took place. Initially the war waged on the area of the separatist Republic of South Ossetia and afterwards it extended on Abkhazia, the coast of the Black Sea and the central Georgia. The belligerent states used tanks, artillery and air forces. Casualties reached several hundred killed. The above-events are determined in the historiography in a lot of ways. There is an inconsequent attitude and lack of accuracy among authors in the selection of the terminology. Political aspects of used definitions are not taken into consideration.

Controversies are already at the choice: the war or the conflict. The scale of used measures indicates the war, however, the prestigious Department of Peace and Conflicts Research of the University in Uppsala taking into consideration the mathematical number of the killed, classifies the events in Georgia as a minor armed conflict. The use of the term "conflict" has its political context, because plays down the significance of the Russian intervention to the a few days' episode and the conflict in the Caucasian region has lasted practically for several dozen years.

The greater political meaning has adequate "calling" of the war. The use of definitions referring to Ossetia as the area, the reason and the belligerent of the war raises the rank of this separatist republic and simultaneously marginalizes the Russian part. However, the usage of the name Russo-Georgian War is a domain of supporters of the Georgian version of events. The definition "the War in Georgia 2008", in spite of that it best defines the essence of the matter and is politically most neutral, is used occasionally.